

Bulletin

Slovenskej zoologickej spoločnosti pri SAV 4/2013

Obsah

K. Hensel & V. Kováč: Spomienka na prof. RNDr. Eugeniusza K. Balona, CSc.	1
J. Terek: Už nie je medzi nami – doc. RNDr. Zdenko Vostál, CSc.	3
B. Matoušek: Ladislav Boháčik sedemdesiatpäťročný.....	4
B. Matoušek: Babó Tibor sedemdesiatročný.....	5
M. Ambros: Tibor Babó – 70 rokov.....	9
I. Baláž, M. Ambros & V. Kubovčík: Teriologický kurz „Drobné cicavce (hmyzožravce a hlodavce) Slovenska“ – Dropie 2013.....	10
P. Žila: Praktický teriologický kurz pri Zemianskej Olči.....	12
I. Baláž & M. Ambros: Baláž et al., 2013: Hmyzožravce a hlodavce Slovenska – nová vedecká monografia	13
D. Božová: Nelka Gloriková s vynikajúcim úspechom aj na Festivale vedy a techniky	15
L. Pekárik: Konferencia „Prínos vedeckých spoločností k rozvoju vedy na Slovensku“	16
E. Miková: Za cicavcami v Bystrici (po smrti v nebi?).....	17
A. Mock: Výstava fotografií Mateja Žiaka na Prírodovedeckej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach.....	18
M. Žiak: Zoologický kokteil v Košiciach (správa z podujatia)	19
S. Víglášová, P. Zach, J. Kulfan, A. Honěk, Z. Martinková, M. Parák: Po stopách zimovísk inváznej lienky <i>Harmonia axyridis</i>	20
M. Parák, J. Kulfan: Wanted – Zaujímavý vrotelec už aj na našich krušpánoch.....	20
Príprava kongresu „Zoológia 2014“.....	22
„Zoologické dny 2014“.....	22
Nová zoologická literatúra.....	22
Prehľad platieb členských poplatkov členov SZS	23
Prihláška do SZS.....	24
Novoročné pranie SZS.....	25

* * *

Spomienka na prof. RNDr. Eugeniusza K. Balona, CSc.

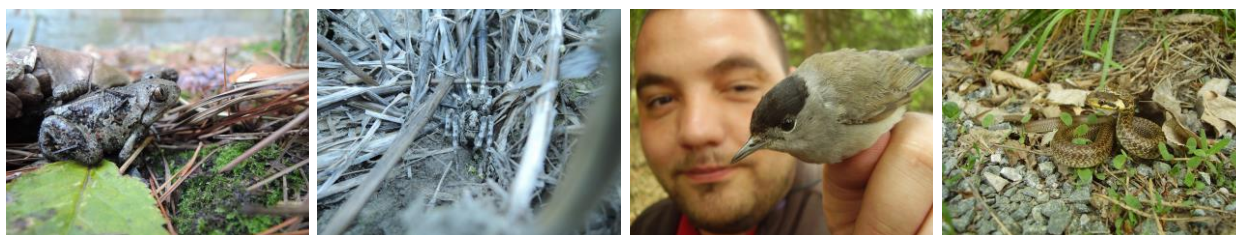
Eugeniusz Kornel Bałon sa narodil 1. augusta 1930 na území tešínskeho Sliezska v meste Orlová. Tam absolvoval poľskú základnú školu a gymnázium (*Polskie Gimnazjum Realne im. Juliusza Słowackiego*) a maturoval v roku 1949. V tom istom roku sa zapísal na Prírodovedeckú fakultu Karlovej univerzity v Prahe. Promoval v roku 1953 na Biologickej fakulte UK (vznikla rozdelením Prírodovedeckej fakulty) a bol mu udelený titul promovanej biológ.

prof. RNDr. Eugeniusz K. Balon

(*1. august 1930 – † 4. september 2013)

Po promócii nastúpil ako odborný pracovník na Štátnu rybársku a hydrobiologickú výskumnú stanicu v Trnave a o rok neskôr prešiel na jej detašované Ichtyologické pracovisko do Bratislavy na Železnú studienku, ktoré – keď ho v roku 1956 prevzala Slovenská akadémia vied – dostalo názov Laboratórium rybárstva. Na Prírodovedeckej fakulte UK v Prahe mu udelili vedeckú hodnosť kandidáta biologických vied (1962) a akademický titul RNDr. (1966), v roku 1964 mu Prezídium ČSAV priznalo vedecký kvalifikačný stupeň II. a. – samostatný vedecký pracovník.

V rokoch 1967–1971 pôsobil ako expert Organizácie spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) pri výskume priehradného jazera Kariba na rieke Zambezi v Zambii. Do Československa sa však nevrátil, rozhodol sa emigrovať. Usadil sa v kanadskej provincii Ontario a v roku 1972 prešiel na univerzitu v meste Guelph, kde pôsobil vo funkcii docenta (1972–1976) a riadneho profesora (1976–1995), v roku 1995 bol menovaný emeritným profesorom.

Po odchode do dôchodku v roku 1995 intenzívne cestoval, prednášal a viedol semináre v mnohých krajinách (Južná Afrika, Papua Nová Guinea, Austrália, Taiwan, Slovensko, Česká republika, USA). Zomrel 4. septembra 2013 v spánku vo svojej rezidencii v Rockwoode v kanadskej provincii Ontario.

Prof. E. K. Balon bol zakladateľom medzinárodného karentovaného časopisu *Environmental Biology of Fishes*; bol jeho šéfredaktorom 27 rokov (1975–2002). Začal vydávať knižnú sériu *Perspectives in Vertebrate Science* (6 zväzkov v rokoch 1980–1989) a tiež sériu *Developments in Environmental Biology of Fishes* (22 zväzkov v rokoch 1981–2002). Založil časopis *Guelph Ichthyological Reviews* a bol spoluredaktorom jeho prvých štyroch vydaní (1., 1990 až 4., 1996). Bol jedným zo zakladateľov medzinárodnej organizácie na ochranu latimerii – *Coelacanth Conservation Council*. V roku 1995 sa stal čestným členom Slovenskej zoologickej spoločnosti pri SAV.

Je autorom (spoluautorom) 335 publikácií, z toho 11 kníh, 32 knižných kapitol a 151 pôvodných článkov v recenzovaných vedeckých časopisoch. Publikoval pod menami Eugeniusz, Evžen, Eugen a Eugene Balon; od roku 1958 kedy-tedy a od roku 1966 už dôsledne aj so skratkou druhého mena (Kornel).

Spektrum jeho publikácií bolo už od začiatku pestré; zaujal predovšetkým štúdiami o rozmnožovaní a ontogenéze rýb. Jeho práca „Rast plotice a revízia hlavných metód jeho určovania“ publikovaná vo vydavateľstve SAV v Bratislave roku 1955, dlhé roky slúžila ako návod a vzor pre ichtyológov v bývalom Československu. Významné boli tiež publikácie súvisiace s výstavbou vodného diela Gabčíkovo „Ichtyofauna československého úseku Dunaja“ (1966) a „Vývoj ichtyofauny Dunaja, jej súčasný stav a pokus o prognózu ďalších zmien po výstavbe vodných diel“ (1967). Trvalým odkazom pre nás však ostáva kniha „Ryby Slovenska“ (1967).

Africký pobyt zavŕšil v roku 1974 knihou „Fishes of Lake Kariba“ a koeditovaním monografie „Lake Kariba – man-made tropical ecosystem in Central Africa“. Venoval sa aj naďalej reprodukcii a ontogenéze rýb, veľmi dôležitými prácami sú jeho štúdie o terminológii

intervalov vo vývine rýb a tiež o reprodukčných gildách rýb.

Jeden z hlavných prínosov celoživotného diela Eugena Balona spočíva v jeho revolučnom náhľade na vývinové procesy odohrávajúce sa počas ontogenézy mnohobunkových organizmov. Bol jedným z prvých vedcov na svete, ktorí začali poukazovať na potrebu prepojenia všetkých základných prírodných vied – matematiky, fyziky, chémie a biológie – pri skúmaní ontogenetických procesov. Upozornil na fungovanie termodynamických princípov, najmä nerovnovážnej termodynamiky, ako aj na princípy sebaorganizácie hmoty, či autokatalytické oscilačné reakcie, ktoré zohrávajú v procese ontogenézy a diferenciácie buniek rozhodujúcu úlohu. Sústredil sa predovšetkým na ústredný fenomén vývinovej biológie, ktorým je epigenéza, čiže proces pretavenia genotypu na fenotyp. Epigenézu charakterizoval ako „mechanizmus ontogenéz, ktorý v každej generácii vytvára alternatívne odchýlky, umožňujúce organizmom prežívať v meniacich sa prostrediach, a to buď v podobe altriciálnej (nešpecializovanej) alebo prekociálnej (špecializovanej) formy“. Na základe týchto poznatkov sformuloval teóriu saltatorickej ontogenézy, ako aj teóriu alprehostu a významne tak prispel k rozvoju evolučnej biológie, ktorá aj vďaka nemu zaznamenala výrazný odklon od génocentrického pohľadu a pripisuje plasticite fenotypov v evolučných procesoch podstatne väčší význam ako donedávna prevládajúca moderná syntéza.

V tom čase išlo o veľmi nekonvenčné a výrazne menšinové pohľady na evolučnú biológiu. Z vývinovej biológie sa medzičasom stala jedna z najprogresívnejších biologických disciplín súčasnosti s kľúčovým dosahom na biomedicínu. Najnovšie výsledky experimentálnych výskumov sa prikláňajú na stranu tých vedeckých náhľadov, reprezentantom ktorých bol aj prof. Balon.

Eugen Balon sa nepriamo angažoval aj v ochranárskych aktivitách. Známe sú jeho príspevky o negatívnom vplyve výstavby Vodného diela Gabčíkovo, pričom prognózoval, že hlavné dosahy sa prejavia až po desaťročiach. Nedávne komplexné výskumy bioty Dunaja mu dali za pravdu.

Na počesť prof. Balona sú pomenované dva druhy rýb: európska ostriežovitá ryba *Gymnocephalus baloni* Holčík et Hensel, 1974 a africká cichlida *Tilapia baloni* Trewavas et Steward, 1975. Prof. Balon je spoluautorom opisu ázijského sumca *Glyptothorax jalalensis* Balon et Hensel, 1970.

Máme v pamäti jeho pravidelné návštevy Slovenska (v rokoch 1991 až 2012), pri ktorých nás vždy obšťastnil pútavými prednáškami, obdaroval zaujímavými a potrebnými publikáciami. Navždy si však zapamätáme

jeho humorné a láskavé slová, ktoré boli stálymi sprievodcami jeho komunikácie s nami.

Češ' jeho pamiatke!

Karol Hensel & Vladimír Kováč

Katedra zoológie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského
Mlynská dolina B-2, 842 15 Bratislava
e-mail: hensel@fns.uniba.sk, kovac@fns.uniba.sk

Už nie je medzi nami – doc. RNDr. Zdenko Vostál, CSc.

Chod života nezastavíš, dňa 25. novembra 2013 skončil život nezabudnuteľného vysokoškolského pedagóga, vedca a publicistu, dlhoročne pôsobiaceho na Univerzite P. J. Šafárika v Košiciach.

Tým, ktorí ho poznali menej niekoľko životopisných údajov. Narodil sa 30 decembra 1930 v Brezne nad Hronom. Školské vzdelanie vrátane vysokoškolského získal v Česku. Je absolventom Prírodovedeckej fakulty UK v Prahe, ktorú skončil v odbore zoológie v roku 1953. Po jej ukončení dostal umiestenku na východné Slovensko, kde pracoval ako parazitológ na Krajskej hygienickej stanici v Košiciach, neskôr ako prednosta oddelenia. V rokoch 1953–1958 bol súčasne vedúcim protimalarickej skupiny, kde získal bohaté skúsenosti z terénnej práce. Pri tejto činnosti prioritne v ČSR dokázal rezistenciu synantropného hmyzu proti insekticidom. Z danej problematiky vypracoval doktorskú a kandidátsku prácu (1967). Získané originálne výsledky z porovnávacej hematológie bezstavovcov vyústili do habilitačnej práce (1980). Ostatné roky sa zaoberal faunou a taxonómiou mäkkýšov a obojžvelníkov. Počas svojej vedeckej a pedagogickej praxe dával veľkú dôležitosť terénnej praxi a stal sa dobrým znalcom biotopov východného Slovenska. Získané vedecko-výskumné poznatky vždy publikoval, takže ho možno považovať za dobrého znalca východoslovenskej fauny.

Na Prírodovedeckú fakultu P. J. Šafárika bol pozvaný vtedajším vedúcim katedry zoológie doc. Ivanom Zmorayom, DrSc., už ako uznávaná vedecká autorita, dobré podkutá v terénnej a laboratórnej praxi. Na UPJŠ prednášal zoológiu bezstavovcov, neskôr aj stavovcov, fyziológiu živočíchov a ekológiu. Pre pedagógov zaviedol zoologickú techniku ako povinný predmet. Ku všetkým predmetom vydal učebné texty vo viacerých prepracovaných vydaniach. V roku 1996 bol penzionovaný, ale pokračoval v pedagogickej činnosti na

Technickej univerzite v Košiciach, kde vyučoval aplikovanú zoológiu, na Teologickej fakulte Boromejského v Košiciach, vyučoval biogeografiu a na Ústave experimentálnej veterinárnej medicíny, kde rozvíjal aplikovanú entomológiu.

Pedagogicko-vedecká aktivita doc. Vostála je pozoruhodná. Okrem početných prednášok a terénnych cvičení viedol vyše 80 diplomových prác, bol autorom viac ako stovky pôvodných vedeckých a odborných prác uverejnených v domácich i zahraničných periodikách, ale tiež stovky popularizačných článkov, desiatky a možno stovky televíznych vystúpení, odborných komentárov, adaptácií prekladov a iných popularizačných činností.

Vychoval celú generáciu biológov – učiteľov, výrazne formoval zoológov, ochranárov i širokú odbornú i laickú verejnosť. Ochrannárska spoločnosť ho pozná z nezabudnuteľných stretnutí na táboroch ochrancov prírody a z bohatej popularizačnej tvorby, ktorú prezentoval takmer týždenne v miestnych komunikačných prostriedkoch. Samozrejme, že naďalej odborne pracoval a svoje poznatky publikoval prevažne v regionálnych časopisoch.

Kto bol doc. dr. Zdenko Vostál? Predovšetkým Európan. Pôvodom talian, ktorý narodil sa na Slovensku, mladosť prežil v Česku a zrelú dlhotrvajúcu mladosť prežil na východnom Slovensku. Obdivovali sme ho pre jeho široké znalosti, podobne ako u doc. Zmoraya, zo zoológie, ekológie a príbuzných disciplín. Vedel urobiť z náročnej a namáhavej práce úprimnú zábavu, nevyhýbal sa ani osvieženiu, ktoré povznesie ducha a poteší telo. Bez zábran sa priznal, čo sa ešte nenaučil, ale čo by mali vedieť jeho žiaci. Okrem rigorózneho vyjadrovania používal, hlavne počas terénnych cvičení na osvieženie, aj slangové výrazy, ktoré spájal s typickým „vostálovským“ humorom.

Bol dlhoročným členom redakčných rád (Mladý prírodovedec, Zborník Východoslovenského múzea, Prírodné vedy ve škole), viac ako 25 rokov bol členom výboru MO SZOP, dlhoročným členom biologickej olympiády. Vypracoval množstvo návrhov na zlepšenie stavu životného prostredia, najmä v Košiciach a okolí, základnú koncepciu výstavby Zoologickej záhrady v Košiciach, ktorá bola prijatá a realizovaná.

Nie vždy sa jeho snaženia, návrhy i kritiky stretli s porozumením, ale nevzdával sa a opäť ich nastoľoval. Samozrejme, že boli aj kritiky, hlavne za jeho bezprostredné trefné vyjadrovanie. Zostal však vždy sám sebou, bez pocitu krivdy a bez nenávisťi.

Rad by som sa vrátil k jeho ľudským vlastnostiam. Vždy mal čas na študentov, odborných pracovníkov, spolupracovníkov na odborné konzultácie. Nemal chuť